

Carl Wilén

Demokrati eller kapitalism?

En introduktion till Ellen Meiksins Woods tänkande

Från tidskriften *Röda rummet* nr 3-4 2019. Artikelförfattaren är doktorand i sociologi vid Göteborgs universitet och ingår i tidskriftens redaktion.

Demokrater och antidemokrater under antiken var inte överens om mycket, men det stod helt klart för båda parter att den atenska demokratin och demokrati i allmänhet symboliserade den arbetande majoritetens klassmakt. För atenarna hade därför det vi kallar demokrati idag – där ett fåtal rikas makt inte längre är oförenligt med definitionen av demokrati – i själva verket varit en antidemokratisk styrelseform. För att kunna begripliggöra den process genom vilken den moderna demokratin förpassades till en rent politisk sfär, samtidigt som den ekonomiska makten lämnades intakt, menar Ellen Meiksins Wood att vi måste förstå kapitalismens särskilda form av egendomsrelationer. I den fjärde delen av *Röda rummets* serie över samtida marxistiska aktivister och teoretiker introducerar Carl Wilén Woods författarskap, med ett särskilt fokus på frågan om skillnaden mellan den antika och den moderna demokratin.

Ellen Meiksins Wood (1942– 2016) föddes i New York 1942, ett år efter att hennes lettiska föräldrar – som var aktiva i Allmänna judiska arbetarförbundet för Litauen, Polen och Ryssland (*Der Bund*) – hade tvingats på flykt och hamnat i USA.¹ Hon disputerade i statsvetenskap 1970 vid University of California och kom sedan att

publicera mängder av artiklar (varav ett dussintal verkligt inflytelserika), ett tiotal böcker i eget namn och ytterligare två samskrivna. Mellan 1984 och 1993 var hon medlem i redaktionskommittén för *New Left Review*. Mellan 1997 och 2000 var hon en av redaktörerna för *Monthly Review*. När Wood gick bort 2016 beskrevs hon av hennes nära vän och intellektuella meningsfrände Robert Brenner "som "en socialist engagerad i arbetarklassens egen frigörelse." Hon hade, lade Brenner till, "varit mer än nöjd med att bli ihågkommen på det viset".

Wood kommer även att bli ihågkommen som en passionerad och sträng historiskt orienterad teoretiker. Det går knappast att läsa en rad av Wood utan att slås av den ovanliga kombination av rigorositet och glädje som präglar hennes tänkande. Oftast får man ju nöja sig med ena sidan av denna konstellation: antingen Slavoj Žižeks humor och njutningslystnad eller Erik Olin Wrights allvar och noggrannhet, exempelvis. Ellen Meiksins Wood var, som någon skrivit, något så sällsynt som en akademiker med en berättares själ.

Därför kanske det inte är så konstigt att Wood med stort *tålamod* om och om igen återkommer till de sociala egendomsrelationernas centrala status samtidigt som hennes nyfikenhet har fört henne till ämnen med en bredd långt utöver det vanliga. Hon har engagerat sig i djupgående undersökningar av politisk teori från antiken till senmedeltiden, såväl som av enskilda politiska filosofer som Platon, Aristoteles, John Locke, Jean-Jacques Rousseau, Karl Marx och Max Weber. Hon har utvecklat innovativa angreppssätt och strategier för samhällsanalyser av politisk teori som tar hänsyn till specifika historiska omständigheter. Hon har erbjudit omläsningar och nya tolkningar av centrala begrepp som civilsamhälle, demokrati, borgerlig revolution, medborgarskap och liberalism. Hon har även varit en inflytelserik kritiker av andra marxister och postmarxister, speciellt rörande frågor om klass, historiografi, liberal demokrati, socialism, marknad och kapitalismens ursprung. Sedan mitten av 1990-talet fokuserade hon på analyser av Upplysningen, postmodernism, globalisering, imperialism och förhållandet mellan demokrati och kapitalism.

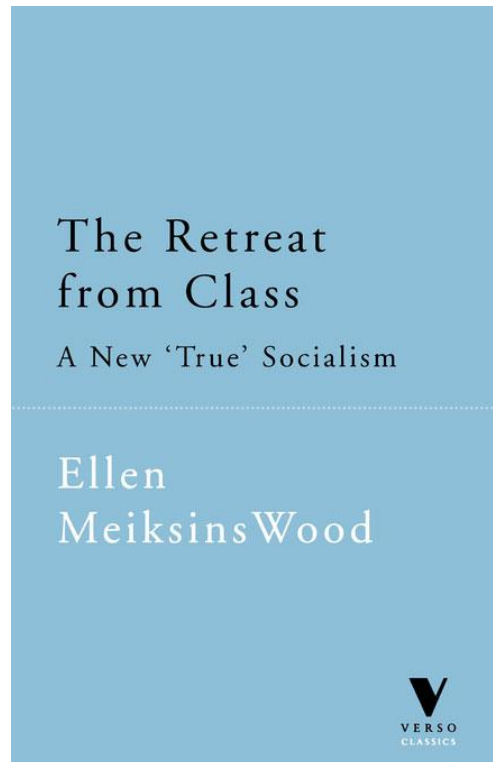
I två av hennes sista böcker, *Citizens to Lords* (2008) och *Liberty and Property* (2012) återvände hon till vad som kan ses som hennes ursprungliga projekt – det politiska tänkandets sociala historia – som hon tillsammans med Neil Wood initierade med den sam-författade boken *Class Ideology and Ancient Political Theory* (1978). Wood skulle ha utkommit med ett tredje band i serien över den politiska teorins historia under 2500 år, men hann tyvärr inte färdigställa detta arbete före sin bortgång 2016.

Arbetarklassens frigörelse

Sitt riktigt stora genombrott fick Wood 1986 genom *The Retreat from Class*¹, där hon erbjuder en kraftfull kritik av den långtgående högersväng som före detta marxister och andra intellektuella – Ernesto Laclau, Chantal Mouffe och Gareth Stedman Jones, bland många andra – företog sig under 1980-talet. Om det inte går att belägga ett perfekt och rent orsakssamband mellan klassposition och klassmedvetande – klass i sig och klass för sig – kan det enligt Laclau och Mouffe inte existera något som helst samband. I ett andra led kan de hävda att politik och diskursiva praktiker – varav skapandet av politiska identiteter som "folket", "arbetare", "de 99 procenten", "feminist", "antikapitalist", "Sverigevännen", etc. är viktiga exempel – måste behandlas som fullkomligt "autonoma" från ekonomin. I ett tredje led kan så föreställningen

¹ Stora delar av denna bok, där Meiksins Wood bl a gör upp med olika varianter av vänsterpopulism finns i svensk översättning på marxistarkivet, se [Övergivandet av klassbegreppet. En ny "sann" socialism – Red](#)

om arbetarklassens avgörande egenskaper för socialistisk strategi stämplas som en illusion.

Wood demonstrerar hur detta argument är en följd av Louis Althusser's tänkande i synnerhet och eurokommunism och vänsterpopulism i allmänhet, samt hur det bygger på ett enkelt felslut. Bara för att förhållandet mellan klass och klassmedvetande inte är ett rent, direkt och enkelriktat orsaksförhållande innebär det inte att det inte existerar något förhållande överhuvudtaget. Utan föreställningen om ett okomplicerat orsakssamband mellan ekonomi och politik hade Laclau och Mouffes slutsats om absolut skillnad varit meningslös. Och den som letar efter någon som försvarar en så pass reduktionistisk analys får söka länge.

Wood identifierar även hur den post-marxistiska populismen får strategiska konsekvenser. Om det inte existerar några som helst relationer mellan klass och klassmedvetande följer att olika sociala grupper inte kan vara intresserade av olika former av politik. Det är alltså en ren slump om den rikaste procenten stödjer en kapitalvänlig politik. Mobilisering blir blott och bart en fråga om att övertyga så många som möjligt om att socialismen är "en bättre idé" än övriga alternativ. Så har naturligtvis liberaler alltid föreställt sig att politik fungerar. Wood visar hur postmarxismen rentav landar i den vulgärliberala föreställningen om en enkel skillnad mellan ett fåtal rättänkande missionärer å ena sidan och en oupplyst pöbel som ska övertygas å andra sidan.

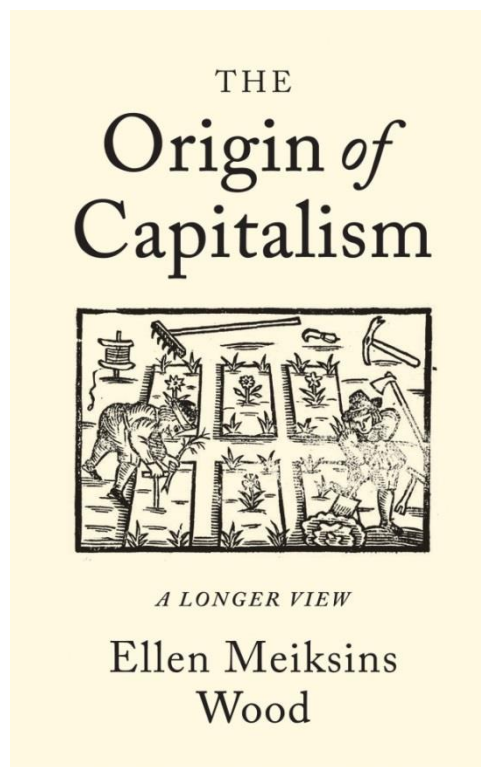
Det är viktigt att påpeka att Woods intervention inte bara var av akademiskt eller teoretiskt värde. Tvärtom hade Laclau och Mouffes projekt – precis som övriga former av "posttänkande" som växte fram som svampar ur jorden under den här tiden – medvind under 1980-talet. Woods bok publicerades i kölvattnet av den stora gruvstrejken 1984–1985, där Margaret Thatcher gick segrande ur striden. Socialdemokratiska partier lanserade i flera länder "den tredje vägens politik" och nedprioriterade sin roll som arbetarpartier. Den som i det läget var villig att deklarerat att klass saknade betydelse mottogs naturligtvis väl i det politiska etablissemangen. För de som var skeptiska inför alla de "omprövningar" som forna marxister ägnade sig åt vid den här tiden blev Woods bok viktig.

Woods polemik mot postmarxismen är alltså teoretiskt och politisk angelägen samtidigt. Den enkla förklaringen till denna enhet mellan teori och praktik är att hon aldrig förlorade det grundläggande målet ur sikte: arbetarklassens frigörelse måste vara dess eget verk. Denna övertygelse återspeglas också i andra inflytelserika interventioner, som i kritiken av begreppen civilsamhälle och globalisering.

Mot den bakgrunden kan Woods skeptiska inställning till abstrakta och statiska teoretiska modeller över olika produktionsförhållanden och deras olika ”nivåer, som bas och överbyggnad”, ses. Den typen av abstrakt teori – allthusseriansk eller ej – ställer sig helt enkelt i vägen för Marx egen princip om ”praktisk aktivitet” och handling som ledstjärnor, samtidigt som denna aktivitet och handling alltid befinner sig inom ramen för omständigheter som är ett resultat av historien. Betoningen av processer och handling innebär emellertid inte att Wood svänger över till den anti-teoretiska extremen. Till skillnad från båda parterna i den konflikt inom den marxistiska tanketraditionen som ibland beskrivs som en schism mellan teori och historia ställer hon överhuvudtaget inte historia och teori emot varandra.

Uppdelning av ekonomi och politik under kapitalismen

Även om Woods verkliga genombrott kom med boken *Retreat from Class* blev hon omtalad redan fem år tidigare när hon publicerade sin nu klassiska artikel *The Separation of the Economic and the Political in Capitalism* (1981) i *New Left Review*. Det är denna artikel som grundlägger argumenten för vikten av att undersöka historiskt specifika egendomsrelationer, samt för att kapitalismen präglas av en unik form av separation mellan ekonomi och politik. Detta är teman som i stort sett återkom i allt Wood skrev därefter: antingen som teoretiskt och historiskt undersökningsobjekt i egen rätt (som i *The Origins of Capitalism*² från 1999 och 2002 eller *Empire of Capital* från 2003) eller som analytiskt verktyg (som i *Peasant-Citizen and Slave* från 1988 eller *The Pristine Culture of Capitalism* från 1992).

² Utdrag ur denna bok finns i svensk översättning på marxistarkivet, se [Kapitalismens ursprung – Ett längre perspektiv](#).

Woods utgångspunkt är att allt fler marxister vid den här tiden hade börjat omfamna och till och med fördjupa den rigida uppdelningen mellan ekonomi och politik, som har tjänat borgerlig ideologi så väl alltsedan de klassiska ekonomerna ”upptäckte” ekonomin som ett självständigt apolitiskt objekt. På så vis tappade marxismen bort sin i grund och botten politiska själ. Woods kritiska utgångspunkt för henne emellertid inte till den motsatta sidan där det fanns andra marxister som såg uppdelningen mellan ekonomi och politik som blott ett teoretiskt eller intellektuellt problem, eller i värsta fall som en illusion. Istället argumenterar hon för att den begreppsliga uppdelningen är rotad i en historisk verklighet som är specifik för kapitalismen och som har varit ett stort hinder för arbetarrörelsen – genom vilken rörelsen har tenderat att splittas i en ekonomisk och en politisk gren. Att uppfatta uppdelningen mellan ekonomi och politik som falsk är alltså bara ett snäppet mindre allvarligt fel än att omfamna denna föreställning okritiskt. Woods syfte med sin artikel och efterkommande fördjupande undersökningar av uppdelningen mellan ekonomi och politik är att bidra med praktiskt användbar teoretisk kunskap, genom att ställa frågan om hur det kommer sig kapitalismen framträder som ett system med en ekonomisk och en politisk sfär.

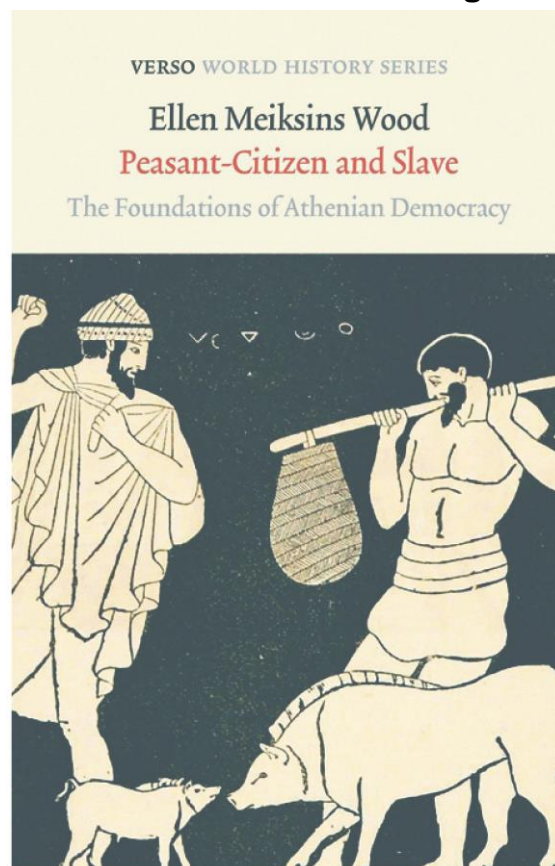
Till sin hjälp tar hon Robert Brenners arbeten om kapitalismens ursprung. Brenner är historiker och har behandlat frågan om övergången från feodalism till kapitalism. I sina undersökningar har han främst vänt sig mot två alternativa förklaringsmodeller. Den första modellen kallar han sekulär *malthusianism*, där kapitalismens ursprung förklaras som en effekt av befolkningsutvecklingens långsiktiga cykler. Den andra modellen kallar han *kommersialiseringssmodellen*, där marknadens och handelns utbredning blir den viktigaste förklaringen till kapitalismens uppkomst. I en fördjupning av denna kritik har Brenner myntat uttrycket nysmithiansk marxism som ett epitete för marxister som, i likhet med Immanuel Wallerstein, likställer marknadsutbyte för vinstmaximering på ett transnationellt plan med kapitalism.

Ett problem med dessa båda perspektiv är enligt Brenner att inget av dem kan förklara hur samma orsaker – demografiska mönster i den ena modellen och deltagandet i gemensamma handelsnätverk i den andra – kan ge upphov till olika effekter i olika länder, med konsekvenser inte bara för inkomstfördelningen utan även för den långsiktiga ekonomiska tillväxten och produktivkrafternas utveckling. Brenner argumenterar i stället för att den avgörande faktorn är den specifika karaktären hos de sociala egendomsrelationerna, som skapar olika effekter i olika sammanhang. Endast i England tvingade den dominerande formen av egendomsrelation de viktigaste ekonomiska aktörerna – jordägarna (ofta aristokrater) och bönderna – att skapa kostnads-effektiva och konkurrenskraftiga villkor som ledde till effektivisering av produktionen, specialisering, vinstackumulering och innovationer. Anledningen till detta var enligt Brenner att jordägarna i England saknade direkt ”utomekonomisk” makt som kunde användas för exploatering och att bönderna i allt större utsträckning hade blivit beroende av marknaden för sin utkomst. Eftersom bönderna hade blivit fråntagna sina produktions- och existensmedel, och eftersom den exploaterande klassen i England var svagare än på andra platser och i hög grad saknade direkta möjligheter att använda öppet tvång och statens resurser, hänvisades dessa nya klasser – arbetarna och kapitalisterna – till konkurrens, såväl inom sin egen klass som klasserna emellan. Utan dessa ekonomiska mekanismer hade det inte funnits tvingande incitament till innovationer och kapitalismens systematiska tillväxt.

Redan i den nämnda artikeln från 1981 och i senare arbeten utvecklar Wood Brenners historiska undersökningar. Inte minst renodlar hon de teoretiska och strategiska insikter som kan vinnas utifrån denna analys. I grund och botten handlar det om att kapitalismen är ett system där tillägnelse inte är *direkt beroende* av rättslig och politisk

ojämlikhet. Även om den politiska sfären i sista instans är nödvändig för att egen-
domsrätten ska kunna upprätthållas innebär detta oberoende att kapitalet kan nöja sig
med att tillgodogöra sig merarbete i den ekonomiska sfären med hjälp av ekonomiska
påtryckningsmedel. Förutsättning för att dessa ekonomiska medel ska vara effektiva
är arbetskraftens dubbla frigörelse som Marx beskriver i ironiska termer i *Kapitalet*:
arbetarens möjlighet att fritt ingå kontrakt med vilken kapitalist som helst samt frihet
från ägandet av och tillgången till produktionsmedel, vilket i annat fall hade inneburit
att hon inte hade varit fri att ställa sitt arbete till marknadens förfogande. Kapitalismen
skiljer sig alltså från icke-kapitalistiska produktionsätt, som har varit direkt beroende
av utomekonomiska former av tillägnelse av överskott genom öppet tvång, traditio-
nella beroendeförhållanden och plikter – med mera – som såg olika ut beroende på
politisk och rättslig status. I dessa sammanhang är egendom i en direkt mening
”politiskt konstituerad” och merarbete har överförts till en privat härskare (*private
lord*) eller stat genom skatt, dagsverken, arrende eller andra tjänster – institutioner
som i sista hand upprätthölls med hot om och bruk av våld. Med andra ord hade en
uppdelning mellan ekonomi och politik varit obegriplig i de icke-kapitalistiska sam-
hällsordningarna. Under kapitalismen ”väljer” arbetaren att sälja sin arbetskraft till
vem hon vill och ingen utesluts på förhand från möjligheten att äga. Detta innebär att
politisk och rättslig status inte har någon direkt inverkan på ekonomiska förhållanden
och vice versa.

Den atenska bondemedborgaren

I ett flertal monografier och artiklar – som *Peasant-Citizen and Slave* (1988),
Democracy against Capitalism (1995) och *Citizens to Lords* (2008) – återkommer
Wood till den atenska demokratin som en unik historisk företeelse som skiljer sig
både från uppdelningen mellan ekonomi och politik under kapitalismen och från
andra icke-kapitalistiska sammanhang som präglas av att ekonomi och politik inte kan
skiljas från varandra på något meningsfullt sätt. Wood intresserar sig speciellt för vad

atenarna kallade för *isegoria*. Isegoria har med yttrandefrihet att göra, men i en mycket speciell mening eftersom termen är en av flera som i grekiskan benämnde jämlikhet. En direkt översättning skulle kunna lyda ”allas jämlikhet i offentligt tal”. I själva verket har isegoria inga som helst paralleller i vår egen politiska vokabulär. Dagens yttrandefrihet har med frånvaro av hinder för vår rätt till yttrande att göra; isegoria betydde enligt atenarna själva de fattigas och arbetandes aktiva politiska deltagande. Genom att ta fasta på detta jämlikhetsbegrepp blottlägger Wood hur det innehåller en särskild form av egendomsrelation. Den atenska demokratin var ett resultat av en revolution där aristokratens ställning försvagades, samtidigt som en social grupp utan tidigare historisk motsvarighet uppstod: den atenska bondemedborgaren. Sammansättningen av termerna ”bonde” och ”medborgare” vittnar om att denna omvälvning samtidigt var både politisk och ekonomisk, och det är bondemedborgarens aktiva politiska deltagande som begreppet isegoria relaterar till. I den meningen signalerar isegoria även att den uråldriga uppdelningen mellan härskare (som inte producerade) och producenter (som inte deltog i politiken) utmanades i den atenska demokratin på ett mer djupgående sätt än i någon annan känd revolution. För en antidemokrat som Platon var den atenska demokratin värsta brott att ”en smeds eller skomakares råd accepterades i politiska frågor”.

Vid det här laget är det säkert någon som frågar sig om det är rimligt att kalla den atenska demokratin för demokrati överhuvudtaget samtidigt som såväl slavar och utlänningar som kvinnor exkluderades från isegoria. ”Aten var en demokrati”, skriver Wood som svar på denna invändning, ”i den meningen – och bara i den meningen – som grekerna själva förstod denna term, som de själva hade uppfunnit. Den hade att göra med demos makt, inte bara som en politisk kategori utan som en social: de fattiga och vanliga människorna.” Enligt Wood är därför Aristoteles helt rätt ute när han erbjuder något i den moderna människans ögon så ovanligt som en klassdefinition av demokratin, såsom den skiljer sig från oligarkin: ”det som skiljer demokrati från oligarki”, skriver Aristoteles i *Politiken*, ”är fattigdom respektive rikedom, och där maktutövning beror på förmögenhet, vare sig de förmögna är få eller flera, där är statsskicket med nödvändighet en oligarki ... och där de medellösa bestämmer är det demokrati.”.

Maktens rötter i fattigdom eller rikedom är med andra ord det grundläggande kriteriet för om vi har med en oligarki eller demokrati att göra, enligt Aristoteles definition. För Wood var Aten en demokrati i den meningen att arbete och medborgarskap förenades i klassmakt. Demos bestod av en arbetande majoritet som härskade.

Det är på den här vägen som Woods tolkning av den atenska demokratin krockar med den vedertagna bilden av den atenska demokratin. Wood anklagar inte bara kända marxistiska analyser av Perry Andersons och Geoffrey Ernest Maurice de Ste. Croix för att acceptera vad hon kallar för ”myten om den overksamma arbetaren”, utan även så pass olika teoretiker som Adam Smith, G.W.F. Hegel, John Gillies, William Mitford, vid sidan av Friedrich Engels och Karl Marx själva. Wood vänder sig mot samtliga som hon kritiserar för att ha misslyckats med att få syn på bondemedborgarens helt unika egenskaper. Anledningen till denna blindhet står att finna i det faktum att de har tillskrivit det atenska slaveriet en särskild status, vilket har resulterat i att man har frammanat en bild av atenarna som en overksam massa som utnyttjar slavar.

Wood förnekar inte slaveriets existens eller att det fanns atenska medborgare som utnyttjade slavar, men hon menar att det är ett fatalt misstag att tillerkänna slavarnas arbete den avgörande vikt som man gör i flertalet analyser eftersom man då låter det som verkligen utmärkte den atenska demokratin gå förlorat. Enligt Wood var inte slaveriet av den omfattningen att det kan sägas utgöra den ekonomiska grunden för

produktionssättet i den atenska samhällsformationen. För detta argument stödjer hon sig mot Platon, Xenophon och Aristoteles, för vilka det speciella med den atenska demokratin inte var slavarnas arbete utan att majoriteten av medborgarna arbetade för sin brödföda. Denna bild av den atenska demokratin blev omtvistad först i samband med revolutionens tidsålder mot slutet av 1700-talet, när egendomslösa lönearbetare inte bara blev en allt vanligare syn utan även en reell politisk kraft och ett hot mot den härskande klassen. ”Myten om den överksamma atenaren representerar herrns uråldriga klagomål mot tjänaren”, skriver Wood, ”men med den nya sociala ordningens tilltagande känsla av brådska ...” Med andra ord: den atenska demokratin började misskrediteras i de härskande klassernas intresse mot slutet av 1700-talet när bönder, slavar och arbetare i den amerikanska, haitiska och franska revolutionen hade visat att social förändring är möjlig och när den egendomslösa arbetarklassen började växa på allvar, för att begränsa den dåvarande diskussionen om demokratins räckvidd.

Det västenliga med den atenska demokratin var alltså enligt Wood att majoriteten av medborgarna var bönder som själva ägde sina produktionsmedel. Därför var de inte beroende av att sälja sitt arbete för sin överlevnad. Dessutom innebar det demokratiska medborgarskapet i Aten att småskaliga producenter i stor utsträckning skyddades från utomekonomiska hot om tillägnelse från överordnade klasser, vilket de arbetande klasserna i normalfallet har varit utsatta för i andra icke-kapitalistiska samhällen, samtidigt som medborgarskapet faktiskt reducerade den socioekonomiska ojämlikheten. Detta betydde i sin tur att en förändring av medborgarskapets politiska status i en direkt mening även hade berört klassrelationer. Den atenska demokratin var substantiell snarare än formell. Om medborgarskapet hade vidgats till att inkludera slavar och kvinnor (politisk förändring) hade resultatet varit ingenting mindre än en social revolution (ekonomisk förändring).

Den moderna demokratins begränsningar

För antidemokratiska anhängare av uppdelningen mellan härskare och producenter kom skilsmässan mellan det politiska och det ekonomiska i kapitalismen som en skänk från ovan. Inte minst erbjöds man en helt ny lösning på ett gammalt problem: hur göra för att få andra att arbeta för en själv? Tidigare hade lösningen på tillägnelsens problem nästan alltid bestått av öppet utomekonomiskt tvång grundat i enheten mellan politik och ekonomi, samt i en skarp begränsning av gruppen medborgare och makthavare till en fåtalig exklusiv skara. På så vis minimerades risken att den som arbetar också skulle delta i politiken och att fåtalets tillägnelse av flertalets arbete skulle bli sårbar. I samband med uppkomsten av kapitalismens separering mellan ekonomi och politik kunde demos utvidgas utan att tillägnelsen hotades, eftersom demos också var berövad sitt inflytande över ekonomin till följd av omförflyttningen och förminskandet av demokratin till en rent politisk sfär. Konservativa reaktioner mot demokratiska reformer och revolutioner som har resulterat i inkluderingen av grupper som tidigare varit exkluderade från medborgarskap (egendomslösa, religiösa minoriteter, kvinnor, slavar, svarta) har i den meningen varit missriktade eftersom de i själva verket inte hotade de härskandes intressen i någon grundläggande mening.

Det är enligt Wood mot den här bakgrunden som den oöverträffade utbredningen av fri- och rättigheter som präglar demokratin i kapitalismen ska förstås. Även om denna var ett resultat av politisk handling underifrån hade den knappast blivit lika framgångsrik om inte jämlikheten och friheten hade isolerats och abstraherats från makt- och egendomsrelationer på ett sätt som lämnade den ekonomiska makten intakt. Med andra ord: den moderna såväl som den atenska demokratin kännetecknas av att den uråldriga uppdelningen mellan producenter och härskare har upplösts. Men efter en

mer än två tusen år lång väntan gjorde den ”arbetande multituden” till slut entré i medborgarskapets gemenskap i den kapitalistiska demokratin som ”en samling isolerade individer” utan ”egendom och avskalad alla gemensamma solidariteter.” Woods slutsats är att det förvisso är sant att den moderna demokratin, som den antika, är ett system inom vilken människor är medborgare oberoende av status eller klass. Men om klass inte gör någon (rättslig) skillnad för medborgarskap i något av fallen är även det omvända sant i den moderna demokratin: medborgarskap gör marginell skillnad i förhållande till klass.

På det här viset synliggörs demokratin väsen i det atenska och det kapitalistiska sammanhanget samtidigt: medborgarskap som lämnar klassrelationer orörda var inte (och kunde inte vara) fallet i den atenska demokratin, eftersom politiska rättigheter hade långtgående konsekvenser för relationen mellan rik och fattig, på grund av att tillägnelse var ett resultat av politisk och rättslig status och makt. Och omvänt: herre och dräng i det feodala systemet hade inte kunnat vara rättsliga och politiska jämlikar utan att detta system hade underminerats. I båda fallen utgjorde likhet (medborgare) och skillnad (icke-medborgare) egendomsrelationernas substans och grund, vilket innebar att något sådant som ”formell” demokrati hade varit obegripligt. Jämlikhet mellan herre och dräng hade varit synonymt med grundläggande revolutionära förändringar.

Under kapitalismen råder helt andra villkor. Skomakarens och smedens medborgarskap har inte inneburit en social revolution. Demokratin i kapitalismen är inte oförenlig med ett fåtal rikas makt. Den moderna demokratin utgör i den meningen ingenting mindre än en antidemokratisk revolution mot den demokratiska principen om isegoria, den fattiga majoritetens politiska deltagande och klassmakt. Woods slutsats är att de kapitalistiska egendomsrelationernas ofrihet och ojämlikhet inte bör ses som perversioner utan som förverkligandet av de former av frihet och jämlikhet som impliceras av varuutbytet i kapitalismen. I en grundläggande mening är alltså frihet och jämlikhet i kapitalismen tomma.

Att missta frågan om medborgarskap, exkludering och inkludering för vår tids centrala frågor innebär enligt Wood att ärva ett problem från en svunnen tid som präglades av att politiska privilegier hade omedelbara ekonomiska effekter. Upptagenhetsen vid inkludering och exkludering under kapitalismen leder till en politisk strategi som aldrig kommer att kunna hindra att demokratin är förenlig med fåtalets styre. På sin höjd leder den – vilket förvisso inte alls är ovanligt bland vår tids självutnämnda ”radikala” politiska filosofi – till ett sökande efter marginella och utsatta grupper som bör inkluderas. Och när marginalitet, utsatthet eller sårbarhet ställs i centrum som synonymt med radikal politik upphöjs oförmåga till ett självändamål, istället för att försök att bygga allianser inom den stora och centrala majoritet som arbetar betraktas som det viktigaste problemet att lösa. Det är endast denna majoritet, som just i kraft av att utgöra en majoritet med kapaciteten att få kapitalets självförmerande rörelse att stanna upp, kan skapa en ordning där den arbetande majoriteten också deltar i politiken på ett substantiellt sätt.

Avslutande anmärkningar

Woods arbeten har naturligtvis bjudit in till kritik – vilket inte är något annat än ett självklart kännetecken för alla som accepterar riskerna det innebär att försöka besvara de riktigt stora frågorna. Betoningen av de sociala egendomsrelationerna har resulterat i beskyllningar om att Woods marxism representerar en ”politisk marxism”, eftersom detta fokus kom på bekostnad av produktivkrafternas status i analysen och till en bild av historien som ett resultat av kollektiva aktörers medvetna kamp – läs: klasskamp.

Woods svar på denna kritik var att hennes perspektiv gärna fick kallas politisk marxism, men att anklagelsen om voluntarism var helt missriktad. Wood har även anklagats för att vara alltför bunden till nationalstatens gränser i förklaringen av kapitalismens uppkomst, samt för att gå alltför långt i analysen av slaveriets roll i den atenska demokratin genom att underskatta slavarbetets utbredning inom jordbruket och för ekonomin i sin helhet.

Vad som dock inte har skapat någon större debatt är slutsatsen att den moderna friheten och jämlikheten inte perverteras och oskadliggörs av den utbredda ojämlikheten som existerar i kapitalismen utan tvärtom utgör de kapitalistiska egendomsrelationernas förverkligande. Wood nämner förvisso även att ”borgerlig frihet och jämlikhet representerar ett framsteg jämfört med föregående former”. Men detta framsteg är trots allt rätt tomt om det inte handlar om något annat än förverkligandet av den ojämlikhet och ofrihet som är kapitalismens. I en tid då demokratin hotas från olika håll riskerar Woods omdöme om ”borgerliga” former av frihet och jämlikhet att leda till ett ultravänsteristiskt förkastande av allianser som syftar till att försvara leder i ett första steg till ett intresse för de mest utsatta och marginaliserade grupperna på ett horisontellt plan. I ett andra steg betraktas radikal politik som kravet om att alla ska inkluderas. Woods poäng är att även om alla former av exkludering avskaffas kommer detta inte att förhindra att ett fåtal rika härskar under kapitalismen på ett vertikalt plan – som politiska jämlikar eller ej. medborgarskapets status, likhet inför lagen eller mänskliga rättigheter. Även om de borgerliga formerna av frihet och jämlikhet knappast är historiens slut borde det vara möjligt att hitta en väg som inte tvingar oss till ett val mellan ett okritiskt och naivt omfamnande av den borgerliga demokratin eller ett lika naivt och okritiskt avståndstagande.

Wood har emellertid långt ifrån enbart fått motta kritik. I *The Ellen Meiksins Wood Reader*, där olika delar av hennes författarskap sammanförs tematiskt med hjälp av kortare urval, beskrivs hon som ”en av de viktigaste politiska tänkarna inom det engelska språkområdet”. När Wood dog 2016 beskrevs hon som ”en av den senaste generationens främsta marxistiska intellektuella” (Alex Callinicos), som ”den mest kraftfulla och distinkta förespråkaren och utvecklaren av den klassiska marxismen” (John Bellemy Foster), och som ”en briljant marxistisk historiker och teoretiker” (Robert Brenner). Omdömen som dessa är inte några överdrifter.

Lästips

Texter av Ellen Meiksins Wood:

[Kapitalismen och människans frigörelse](#). Artikel ur *New Left Review* januari/februari 1988.

[Övergivandet av klassbegreppet. En ny ”sann” socialism](#) (1998) Bok.

[Kapitalismens ursprung – Ett längre perspektiv](#) (1999) Bokutdrag.

Alex Callinicos: [Marxismen förlorar en passionerad förkämpe](#) (2016). Minnesruna.